ALEXANDRU

GEORGE

„în jurul lui E.

Lovinescu"

Cu obişnuita claritate, Alexandru George îşi expune din primul capitol al eseului său ***(In jurul lui E. Lovinescu)*** punctul de vedere despre E. Lovinescu. El scrie: *„De la an la an constatăm o mai dreaptă preţuire a marelui critic, şi credem că am ajuns în situaţia de a spune: a celui mai mare critic al nostru ".* Punct de vedere îndeajuns de categoric ca să stîrnească mirare, cu atît mai mult cu cît este în joc şi improprietatea adjectivului, însă lucrul la care se cuvine să ne oprim nu e această întronare neaşteptată (şi care implică detronarea lui G. Călinescu), ci natura argumentelor şi, la urma urmei, sensul preferinţei lui Alexandru George. Conştient el însuşi că afirmaţia *„nu va fi primită fără nici o împotrivire"* nici chiar de admiratorii lui E. Lovinescu, autorul eseului îşi ia oarecare măsuri de precauţie, arătînd, *„înaintea meritelor, limitele criticii şi acţiunii lui E. Lovinescu. Nu a fost cel mai activ critic al literaturii noastre, nici cel mai erudit sau cuprinzător",* remarcă Alexandru George într-o tipică întorsătură de frază. Urmează cîteva comparaţii pe care nu le mai reproduc, fiind uşor de bănuit. Dar mai mult: acţiunea lui E. Lovinescu de la *„Sburătorul"* nu acoperă întreg modernismul românesc; promotor al uneia din direcţiile de seamă ale acestuia, el n-a lăsat şi,. *impresia unei adeziuni însufleţite",* căci i-a lipsit spiritul de avangardă şi s-a mărginit la o simpatie şi la o înţelegere teoretică; în sflrşit, în majoritate *„poziţiile lui critice r amin, deşi juste, nişte constatări de primă oră, care au trebuit să fie reluate şi întregite de alţii".* Cu toate acestea, continuă Alexandru George, îi revine lui E. Lovinescu meritul de a fi inaugurat stilul modern al criticii româneşti. Pornind de la Faguet şi, în general, de la critica franceză de după Sainte-Beauve, el a crezut, întîiul la noi, într-o critică literară ca fapt de artă; preeminenţa artisticului asupra teoreticului l-a împins totodată spre un examen al operei în imanenţa ei, fără raportare la norme; interpretarea şi analiza au luat locul directivei, gustul (firește, educat), pe al comentariului filosofic ori de alt fel. Pionier al criticii care pleacă de la operă, nu spre operă, E. Lovinescu a realizat-o în acelaşi timp în specificul ei ca nimeni altul: fără a evoca, în cazul lui^ autoritatea vreunei discipline străine ori a vreunei instituţii, critica a devenit ea însăşi o disciplină de sine stătătoare şi o instituţie. Alexandru George conchide: *„Conştient de rolul său specific, prin care se realiza la superlativ funcţia de critic, el n-a părăsit arena nici o clipă şi a murit în toiul unei bătălii în care*

adversarii lui formau majoritatea puternic instaiată în funcţii oficiale, iar norii cei negri păreau să acopere pentru totdeauna idealurile pentru care el luptase" E Lovinescu ar întrupa deci la noi noţiunea de critică în ce are ea esenţial: capacitatea de analiză şi de selecţie a operelor, precum şi concurenţa principiilor. Aşa stînd lucrurile putem accepta, cu Alexandru George, exemplaritatea lui E. Lovinescu: prin talent unit cu o morală a scrisului. Nu ştiu dacă el este un critic la fel de mare ca G. Călinescu, dacă are mijloacele lui de expresie; realizează cu siguranţă în chip mai pur ideea de critică, în vreme ce la G. Călinescu, în măsura în care se împlineşte, critica este şi întrecută, în direcţia viziunii plastice ori a portretului.

Scopul eseului este tot aşa de clar indicat de autor de la început: *„ După o serie întreagă de articole, studii, monografii - şi se pare că acestea din urmă sini mai numeroase în cazul lui decît în cazul oricărui alt critic - care s-au aglomerat în spaţiul restrins al ultimilor ani, cercetarea operei lui Lovinescu a ajuns în faza în care considerăm că se simte necesitatea unor puneri în discuţie a tuturor punctelor, nădăjduim că eseul nostru, deşi nu e unul de introducere la opera lui Lovinescu, ci unul care se adresează unui public ceva mai avizat, să fie punctul de plecare pentru un nou fel de a-l vedea sau măcar pentru o nouă lectură".* Un public avizat eseul lui Alexandru George presupune, ce-i drept, dar el nu'merge mai departe de readucerea în discuţie a principalelor aspecte din critica şi ideologia lovinesciană, păstrînd un caracter oarecum elementar. Faţă de micul studiu al lui I. Negoiţescu din 1970 reprezintă, chiar, un pas înapoi sub raportul noutăţii opiniei. Avînd, fireşte, o utilitate neîndoielnică: niciodată nu-i de prisos să repetăm adevărurile fundamentale, chiar dacă de la monografia Ilenei Vrancea din 1965 şi pînă astăzi stadiul exegezei lovinesciene cam acesta a rămas.

Eseul lui Alexandru George se constituie din glosarea inteligentă pe marginea principalelor cărţi ale criticului.- Nimic nu e primit fără judecată. Şi nici fără rezervă: dintr-o înclinaţie naturală, Alexandru George a făcut un instrument de investigaţie. El are un spirit circumspect şi foarte pozitiv, cu ceva din aplicaţia de diagnostician a lui Pompiliu Constantinescu, deşi într-un alt domeniu, al istoriei literare propriu-zise ori al analizei ideilor. Temeinic informat, eseul trece în revistă cărţile, lăsînd puţine probleme în suspensie, refăcînd raţionamentele, zugrăvind epoca, polemicile, atmosfera, comparînd la fiecare pas un autor cu alţii, o părere cu altele. Nu-i propriu-zis nimic nou despre E. Lovinescu (decît poate ca precizie a formulărilor): dar e o mare bogăţie de nuanţe, o situare admirabilă în timp, o cunoaştere pe

Literatura ronţ

Cu obişnt capitol al ese despre E. LI *dreaptă preţl a spune: a a* de categorid şi impropriei nu e aceas G. Călines; preferinţei; *va fi prim E.* Lovinef arătînd, „// *Nu a fost* l *sau cupri* de frază. uşor de *„Sburătd* uneia dirj *adeziuni* la o sin *„poziţiil care au'* conţinu inaugui general întîiul l artistic operei au lua filoso operă nimei străiij sine

el n| .

Alexandru George

de rost a întregii literaturi de care E L
i-a fost^contemporan. Din această c' °V' i€U -S"a ocupat sau cănsigurată de forma ei artistică sau, în cel mai rău caz, de permanenta ei *nu a*
?te să reia toate probele, ca un dete t° ^ c°ngenitală ca^gătură cu arta, cu opera vie. A doua problemă este pusă în aceşti
''or clasate, cu decizie şi toto ' Specializat în redeschidersrmeni: *„Realiiînd în chip eminent tipul*
cepticism, provine *ocolit aceasta un refugiu într-o zonă de indiferenţă,*
nereu aerul că ia în răspăr *ci o formă* lasă. Alexandru
opinia .... ,ui.ui animaţia ***Qe^mistehţială*** *care nu-l scutea*
afirmat *liminari de luptă si mai ales de marea*
obligaţie efund totuşi un
E. Lovinescu. Mai sînt *şi* altele *cri^orală a participării la*
în carte: *răsucirii unei idei,* se *impunerea adevărului".*
ascunde în fond o *z* Reafirmarea espre
exemplaritatea]naiorescianismului în 1940, precum şi polemica
împotriva „noii ^' P[f]ste tot, sub surpriienerației" în numele
raţionalismului şi democraţiei fac din partizanul
e preocupat de adevăr nu"de *" cuminţenie pedanP°nstant a' autonomiei esteticului un militant pe un front situat în afară
ai-punerea problemei: la Alexandrul ^ Iritantă e unecde strictul interes artistic. Exemplul lui E. Lovinescu ne arată în ce
uca nedumerire, fi$_{e}$ din cauza tar" rge firescuj se întîmplă «măsură critica e silită să ţină cont de exigenţele istoriei. Alexandru [1] mcalca plin de prefăcută **moeentă** ^ !Jud5[ca]f''' fie pentru (George mi se pare pe nedrept sceptic atunpi cînd crede că, rolul lui rem[me]'.. [du]Pă ce ochiul se obişnuie *i* [K] observată de muliE. Lovinescu fiind imens şi fără exemplu între urmaşii imediaţi, *„nici* e de acest fel ale criticului n f[6]" C)nstatam că multe *di[mal:] tîrziu nu întrevedem situaţia ca vreunul din critici să mai ajungă* spune de exemplu: *„E. Lovinescu* '"' ™' [de]Plină adeziuni *Juca".* Chestiunea, aici, nu e, desigur, de a-l egala în valoare ... 'a"ai 'riste *?i pînă în ziua de azi cel mă* ^ ^''^ °l *literatur* Personală' dar daca E. Lovinescu nu poate evita nici chiar el, care se e poate suna mai curios! Şi totuşi- f"- *persp'cace observator* [£] socotea un *homo aestheticus,* să fie prezent pe scena istorică, 'orga, fără excesele de rechizitor' [ra]excese'e de pledoarie al riscîndu-şi în chipul cel mai direct viaţa pentru idee, s-ar zice că rolul a resort artistic decît la proe [3] [e]Unai ^'-^ntemireanije necesar, aproape obligatoriu la noi şi, în orice condiţii istorice, **oni» *Paşilor p$_{e}$ nisip*** singurul critic ad *- [ldeo]'°gic, nu e oan criticul adevărat trebuie să-l joace. Oare nu e aceasta exemplaritatea lui ^[S]$_{a}$[a]n[man];'[tori]smului? Şi aşa ma]- departe Defec'' ^"^ [Contem]P°[ra]ni [E]- Lovinescu sau, altfel spus, actualitatea lui, de care a mai fost vorba

şi pe care Alexandru George însuşi o subliniază din nou cu limpezime ultimele fraze ale eseului său?

(România literară, nr.

33, acea rmnimă încord"^re7«<Z^" tO3te P°d°abele; nu şi *dir*

rri::,^ «• ££ rr-Esrss-fSS

„Autorul acestor studii nu a năzuit niciodată să devină un critic critic *literar şi nu a dorit aceasta pentru mai multe cuvinte, dar în primul*

cea mai captivantă. E vorba"^ mî se pare a găsi aici *rînd că nu a simţit nici un îndemn observînd mai îndeaproape*

lescu în lupta ideologică de *dupa^Q^^^11* prezenîeî lui *activitatea altor critici": cu* această mănuşă aruncată criticii intra de

•diat». *„„2) Si de marijf*.,-* fapt m arenă, acum mai bine de un deceniu, Alexandru George, după

ce, în afara unor splendide proze fanteziste şi livreşti, publicase un concis eseu critic consacrat lui Tudor Arghezi. Gestul de sfidare nu era întîmplător. Debutînd în jurul vîrstei de 40 de ani, aşadar cu zece ani mai

lovinescSnO
âaţ^^^^^^^^^^^Scip^'
"uit. Alexandru George **3£** I^gS ³
^^?' ni

llS^.P^^^nu^dir

„Mateiu I. Caragiale"

aproape caustică.

._,_.^v^.ugjca de după iy36 şi de manifestarea posterităţii lui imediate: temă preocupantă în timpul din urmă, dovadă şi cartea Hienei Vrancea, abia apărută, pe care o voi *analiza* în foiletonul viitor. Alexandru George nu putea trece nici el cu vederea „campania" lui E. Lovinescu şi a descendenţilor lui contra ideologiei de dreapta din pragul şi din anii războiului. Aici sînt de fapt două probleme deosebite. Una e-ste calitatea literară a criticii lui E. Lovinescu în care Alexandru George vede, oarecum împotriva ideii proprii, *„ un temei sigur de valorificare, indiferent cit de ingrat se va arăta viitorul".* Posteritatea criticii lovinesciene ar fi deci pe de o parte

şi să le sancţioneze fără menajamente. Dealtfel, această luciditate, aş spune, radicală, ce poate fi luată cîteodată drept mizantropie şi care imprimă aproape tuturor textelor o notă polemică, constituie prima şi cea mai evidentă caracteristică a criticii lui Alexandru George: care în pofida lipsei iniţiale de entuziasm pentru spectacolul critic şi de dorinţa de a participa la el, a devenit unul din criticii cei mai importanţi de azi, chiar dacă nu totodată recunoscut la justa valoare. A doua însuşire a criticii lui este o nobilă dignitate de atitudine (şi, în literatură, orice atitudine se transformă într-un fapt de stil) care l-a oprit de la tranzacţii şi incorectitudini. In sfîrşit, critica lui se caracterizează prin alianţa unei inteligenţe precise, minuţioase, capabile a se aplica imediat la obiect, cu o informaţie întinsă şi niciodată fastidioasă, căci este stăpînită deplin.

Orice cititor se va convinge de interesul acestei critici parcurgînd cărţile de curînd apărute. Al treilea volum ce poartă titlul ***La sfîrşitul lecturii*** cuprinde peste 50 de articole şi de studii, tipărite în reviste, cele mai multe, între 1972-l980, şi dispuse în culegere după un criteriu oarecum istoric, raportat la subiect. Majoritatea sînt contribuţii admirabile de istorie literară, indiferent uneori de faptul că a pornit, ca de la un simplu pretext, de la apariţia unor ediţii sau studii de specialitate. Polemist incurabil, Alexandru George scrie ca să se delimiteze de alţii, deşi dintr-un spirit de contrazicere rareori gratuit. Afirmaţiile lui, în răspăr adesea cu opinia curentă, au cîteodată un aer paradoxal. Comentînd, de exemplu, posteritatea lui G. Călinescu, Alexandru George remarcă mai întîi că autorul ***Vieţii lui Eminescu*** s-a bucurat de avantajul de a fi fost citit şi de a fi exercitat o puternică influenţă într-o epocă în care E. Lovinescu şi alţi critici interbelici nu erau în circulaţie. Acest lucru i-a condus pe tinerii critici din zodia deceniului 7 la o particularitate (criticul o numeşte eroare) de optică şi anume de a fi citit pe unii din contemporani şi chiar din înaintaşii lui G. Călinescu după ce l-au citit pe G. Călinescu şi cu ochii acestuia. A doua remarcă este că influenţa călinescianismului este azi în scădere, datorită impunerii unei orientări scientiste în critica tînără. Alexandru George scrie cu ireductibila lui francheţe: *„Prin aceeaşi răzbunare ironică a zeilor, critica românească se caracostizează pe zi ce trece".* Poţi fi ori nu de acord cu diagnosticul, eşti obligat să reflectezi. Ca şi în cazul unei afirmaţii la fel de abrupte referitoare la afirmaţiile lui Maiorescu învinuit că a preferat „să strivească" pe Aricescu, Mureşanu şi Giorgio Brătianu în loc *„să-şi încerce forţele în ample studii împotriva unor Heliade, Kogălniceanu sau chiar Gherea, cum a făcut în cazul lui Bărnuţiu ": „ Critica lui Maiorescu nu poate fi*

înţeleasă ca un instrument sau ca o etapă în procesul de înţelegere a epocii, ci doar un punct de vedere extraneu «personal», ca să nu zicem «prea original». Viziunea generală este la Maiorescu ca şi la Caragiale, de o scandaloasă parţialitate". Astfel de puncte de vedere extranee şi personale, ca să nu zicem prea originale, întîlnim şi altădată în critica lui Alexandru George şi e regretabil că ele în loc să fie discutate şi eventual respinse, au prilejuit atacuri violente împotriva autorului, ca acelea stîrnite de studiul asupra romanelor lui G. Călinescu. Modul de a gîndi al lui Alexandru George, ca şi postura lui de etern franctiror, au trezit mereu supărarea spiritului primar agresiv, cum l-a numit Marin Preda.

Cu totul remarcabil, de o maximă claritate a demonstraţiei, este şi studiul despre ***Mateiu I. Caragiale,*** conceput ca o interpretare a omului şi, în acelaşi timp, ca o biografie a operei. *„Prin caracterul lui de ficţiune memorialistică, scrisul lui Mateiu Caragiale impune o apropiere, o raportare a operei la persoana autorului, dar acest lucru poate fi în bună măsură înşelător"*, ne previne autorul. Şi adaugă despre autorul ***Crailor:*** *„El trăieşte astfel ca un personaj al literaturii sale, dar şi ca un martor şi garant al universului imaginar pe care a vrut să-l edifice".* Aici apare o deosebire liminară de monografia, de acum patru ani, a lui Ovidiu Cotruş, care excludea *(„se pare pragmatic")* biografia din discuţie. Chiar dacă amestecul acestor planuri - operă şi biografie - mi se pare principial suspect, trebuie să recunosc că Alexandru George procedează cu circumspecţie şi fără să se lase indus în eroare de umbrele pe care, inevitabil, viaţa scriitorului le aruncă asupra literaturii lui sau invers.

Portretul biografic, beneficiind de o informaţie abia în ultimii ani devenită accesibilă, este subtil şi convingător. Nu voi stărui decît asupra cîtorva puncte. Analizînd stilul de viaţă matein, criticul notează două componente opuse: o imaginaţie prea bogată şi un spirit realist foarte accentuat. Dacă, pe cea dintîi Alexandru George o găsea la majoritatea comentariilor anterioare, cea de-a doua reprezintă o idee originală, îndeobşte considerat un ins cu capul în nori, un snob ambiţios şi un suflet de parvenit, Mateiu Caragiale îi apare noului său exeget animat de impulsuri întrucîtva deosebite. Observînd cu atenţie mediul aristocratic spre care năzuia (şi care l-a acceptat fără dificultăţi, neobligîndu-l la toată complicata strategie clasică a arivismului), autorul lui *Remember* şi-a dat seama de lipsa de stil a aristocraţiei noastre, şi a căutat să promoveze el însuşi un anumit stil. Artist, cu o psihologie atipică, la fel cu cea a eroilor săi, Mateiu şi-a inventat o formulă de viaţă aristocratică şi a ajuns să creadă el însuşi în adevărul

ei. Pînă la ce punct? Alexandru George relevă unele reflecţii ale scriitorului care-i probează luciditatea. Dar, ca şi în cazul altora, şi mă gîndesc la Malraux, cine va desface vreodată nodul acesta inextricabil de mitomanie şi calcul rece, de legendă şi adevăr? *„în biografia unui individ intră ca fapte reale şi iluziile lui",* spune Croce într-o pagină a ***Esteticii.*** Trecînd printr-o sită fină toate documentele, Alexandru George modifică substanţial masca unui Mateiu snob ţeapăn şi nesuferit, purtată din singura dorinţă de a contrazice lăbărţarea populară a tatălui, şi neajungînd niciodată să se confunde cu abuzul. Din contra, crede criticul de azi (care scrie, de exemplu, pagina de mare delicateţe despre căsătoria lui Mateiu cu Marica Sion, cu douăzeci şi cinci de ani mai în vîrstă decît el, şi prilejuind atîtea maliţii altor comentatori), la bătrîneţe, Mateiu era un om afabil, deşi rezervat, şi răceala era ca o crustă de gheaţă ce se topea uneori, dînd la iveală un personaj nou şi necunoscut.

Ar fi şi alte lucruri de relevat în acest portret, dar mă văd silit de lipsa spaţiului să le părăsesc, ca să mă pot ocupa şi de analiza operei. Nu în întregul ei, ci-tot în cîteva portrete esenţiale. E vorba de ***Craii de Curtea-Veche.*** Alexandru .George înlătură, fără ezitare, interpretarea clasică a ***Crailor*** ca roman realist obiectiv **manque:** el are dreptate să spună că, în definitiv, majoritatea comentatorilor de dinainte de război aşa l-au considerat, chiar dacă n-au afirmat-o făţiş. Prestigiul cunoscutei teze estetice a lui E. Lovinescu era mult mai mare în epocă decît ne putem închipui noi astăzi şi ***Craii*** au fost citiţi prin prizma ei, care era inadecvată. Dar Alexandru George respinge la fel de categoric şi interpretarea lui Ovidiu Cotruş (care împinge la ultimele consecinţe unele sugestii existente în exegeza lui Mateiu), conform căreia ***Craii*** e un roman de viziune mitopoetică, al cărui singur personaj real este povestitorul, înconjurat de o lume de proiecţii şi de fantasme subiective. Eroarea acestei din urmă păreri i se pare a proveni din neglijarea unui aspect realist, de observarea minuţioasă a realităţii, în roman, şi pe care îşi rezervă plăcerea să-l semnaleze în continuare.

Chestiunea facturii prozei lui Mateiu e însă departe de a fi rezolvată prin aceste corectări şi, deşi Alexandru George îi consacră cîteva zeci de pagini, revenind asupra ei de mai multe ori, ele mărturisesc că a rămas nesatisfăcut de soluţia lui. E adevărat că *„voita dizlocare a naraţiunii, din agresiunea faţă de stilul clasic narativ",* este un element ce trebuie luat în seamă. Dar care este acea „altă formă epică'' impusă de prozator nu mai înţeleg bine. Alexandru George o raportează la Proust, la stilul evocării subiective de acolo, ba chiar şi la „arbitrarietatea" (eu aş zice aleatoriul) noului roman, însă „definiţia" lui sună aşa: „ *O atare tiranie*

a trecutului face ca scris f l lui Matern Caragiale să se definească mai curînd ca o mare «trîmbăr 'irică, a cărei alcătuire nu-şi propune să ţină seama de linearitatea, logica şi «platitudinea» stilului realist». Putem nota imediat că Alexandru George e mult mai aproape de Ovidiu Cotruş decît crede: căci dacă romanul este „fundamental liric", cum afirmă mai jos, sau confesiv, cum spune altundeva, ce importanţă mai are existenţa unui număr oarecare de elemente de observaţie a realităţii? îi dau dreptate, pe de altă parte, criticului să susţină că nu este nimic în Craii din psihologismul şi autoscopicul prozei deceniului 4 (Holban, Eliade şi ceilalţi). Roman liric, nu de analiză. Ceea ce decurge din toate acestea este aparentul paradox că un roman care nu e obiectiv realist în sensul tradiţional, nu e nici subiectiv şi psihologic în sensul mai nou. Iar faptul de a constata dubla natură a imaginaţiei lui Mateiu - nu ne ajută prea mult, căci eu cred că (şi aici mă deosebesc de Alexandru George) 'romanul nu e cîtuşi de puţin liric, deşi a încetat să fie rodul observaţiei clasice sau al psihologismului modern.

Cînd am comentat monografia lui Cotruş, mi s-a părut satisfăcătoare teza lui. Dar azi, recitind romanul în vederea unui studiu la care lucrez, am mari îndoieli de valabilitatea ei, deşi era mai netă decît este cea a lui Alexandru George. Dificultatea la aceasta din urmă se naşte din refuzul de a accepta, alături (pe care eu le consider în egală măsură realiste: nu pur şi simplu în sensul existenţei unor elemente realiste, ci în sensul strategiei globale, care vizează plauzibilul, verosimilul, chiar dacă prin mijloace absolut deosebite), o formulă de roman în care verosimilitatea realistă (de ordinul faptelor sau al psihologiei) nu mai joacă nici un rol. Am descris în *Arca lui Noe* această formulă (numind-o corintică) şi nu am cum să revin asupra ei aici. Ca şi *Cimitirul, Buna Vestire, Craii* lui Mateiu e un roman care rupe cu dubla tradiţie realistă a prozei noastre. Inutil a ne întreba dacă astfel de cărţi sînt sau nu romane *(,,o carte greu de clasificat",* scrie Alexandru George), cîtă vreme nu avem o definiţie acceptabilă a romanului, în ce mă priveşte, nu numai că le consider romane, ca şi *Ion* de Rebreanu sau *Ioana* de Holban, dar sînt convins că formula lor e mai modernă şi mai plină de perspective decît a acelora. Alexandru George vorbeşte şi el de modernitatea *Crailor,* deşi dintr-un alt unghi de vedere, lăsînd mereu impresia că lirismul e la originea ei.

Prea lunga discuţie asupra unei chestiuni esenţiale nu-mi permite să relev atîtea şi atîtea consideraţii originale şi temeinice din studiul lui Alexandru George, care va genera cu siguranţă dispute interesante în critică, şi va constitui de aici înainte un reper de neocolit în exegeza mateină.

(România literară, nr. 15, 1981)

„Petreceri cu gîndul şi inducţii sentimentale"

„Cînd citeşti o carte scrisă de cineva care se exprimă cu naturaleţe, eşti uluit şi încîntat, căci te aşteptai să dai peste un autor şi regăseşti un om . ". Această remarcă a lui Montaigne pe care o citează Alexandru George spre sfîrşitul *Petrecerilor cu gîndul şi inducţiilor sentimentale,* mi-a atras atenţia ca definitorie pentru spiritul care prezidează eseurile strînse în respectivul volum. Cu precizarea pe care eseistul român o face el însuşi numaidecît, vorbind despre sine la persoana a treia, după ce şi-a reparcurs paginile menite tipăririi: *„...Se aştepta să dea peste mărturisirile, observaţiile şi reflecţiile unui om, cu necazurile şi bucuriile lui, şi, pînă la urmă, descoperă un autor* " Această „schimbare de identitate", acest joc între perfecta sinceritate şi o inevitabilă retorică literară sînt caracteristice deopotrivă pentru sentimentul încercat de autor şi pentru acela al cititorului, oricare ar fi el. Eseurile nu rămîn simple confesiuni personale: sînt pătrunse de un duh artistic, au, cu alte cuvinte, alcătuire anume, o ordine şi un calcul al efectelor care le face literar expresive. Evenimentul biografic nu e convocat întâmplător, ci în vederea unei idei; nu-l putem privi doar prin prisma plăcerii pe care i-o procură autorului rememorarea sau observaţia; se cuvine să-i înţelegem, şi nu în ultimul rînd, ca pe un pretext de a interpreta fapte din viaţă sau din lectură, ca pe o necesitate hermeneutică, dacă ini se îngăduie această cam pretenţioasă formulare. La originea lui, eseul a fost tocmai un astfel de gen în care îşi dădeau mîna ficţiunea (mai mult sau mai puţin biografică) şi spiritul critic. Montaigne, cel deja citat, apoi englezii, ca Johnson, Addison sau Steele, au creat acest gen, în ciuda unităţii structurale ale unor Negruzzi, Russo, Ghica, Odobescu, Alecsandri, Hasdeu şi aşa mai departe. Confiscarea eseului de către critici şi transformarea lui într-un studiu analitic ceva mai liber de constrîngeri sînt de dată relativ recentă. Alexandru George, C. Noica, Emil Cioran, Alexandru Paleologu şi alţii nu fac acum, decît să învioreze partea de literatură propriu-zisă, care părea să se fi atrofiat, fără totuşi a o neglija (ba dimpotrivă) pe aceea de comentariu, de investigaţie critică. Eseul a redevenit opera ambivalenţă care fusese la începuturile lui, o proză de idei, şi lui nimic din ce este esenţial spiritului uman nu-i rămîne străin: se instalează confortabil pe muchea subţire care desparte (sau leagă) existenţa culturală, realitatea de ficţiune, emoţia directă de conceptele gîndirii.

Petreceri cu gîndul şi inducţii sentimentale este o carte încîntătoare şi profitabilă, lipsită de orice pedantism şi totuşi instructivă,

în care găsim de toate: amintiri, întîmplări, lecturi, reflecţii, pagini pitoreşti şi altele speculative, analize morale şi revelaţii sufleteşti, în principiu, o astfel de carte nu poate fi descrisă, rezumată, decît cu riscul de a pierde tonul ei intim, bazat pe o riguroasă libertate interioară, pe o exactitate care, cum ar spune C. Noica, nu urmăreşte pretutindeni să dezvăluie adevărul. Că nu este, în orice împrejurare, identitate între exactitate şi adevăr ne-|0 arată chiar Alexandru George în es§ul intitulat ***Comedia erorilor critice.*** El se referă la un caz particular, dar căruia îi putem atribui o semnificaţie generală. Ar fi două tipuri de eroare în critică: o judecată corectă care se sprijină pe o înţelegere falsă (sau, de-a dreptul, pe nimic!). Cea dintîi apare în exemplul unui muzicolog vienez care a exclamat la audiţia uverturii ***Maeştrilor cîntăreţi din Nurnberg:*** *„ Ce mai muzică pentru fanfară la debutul unei opere comice!".* Exclamaţia pornea de la o constatare cît se poate de exactă. *„Afirmaţiile surprind un adevăr* - scrie Alexandru George - *dar nu adevărul adevărat. Pentru că, în realitate, tema pompoasă a congregaţiei de maeştri cîntăreţi caracterizează extrem de pregnant rolul acesteia în ţesătura dramatică şi muzicală şi conţine acea nuanţă de persiflare la adresa stilului solemn şi conservator al grupului".* în aceeaşi situaţie se află aprecierea lui Brâncuşi despre Michelangelo *(„E o sculptură bifted")* sau a lui Sainte-Beuve despre *„nebunia Baudelaire".* Situaţia opusă este exemplificată în trecere, prin articolele entuziaste ale lui Baudelaire despre Wagner, dar care nu conţin nici o remarcă muzicală competentă. Am sugerat eu însumi mai de mult într-un text despre teatrul lui Eugen lonescu ambele erori. Jacques Lernarchand, prefaţatorul ediţiei de ***Theâtre*** de la Gallimard, din 1954, scria cu admiraţie despre piesele, pe atunci, de avangardă ale scriitorului, socotindu-le comparabile, vai, cu nişte romane de aventură sau de capă şi spadă, precum ***Fantomas*** ori ***Cei trei muşchetari,*** în schimb, G. Călinescu, deşi nu le preţuia deloc, le afla o sursă deplin întemeiată în Jarry şi în Urmuz. iată-le, faţă în faţă, cele două tipuri de eroare. Se pune întrebarea care dintre ele este la rigoare preferabilă. Răspunsul nu e simplu şi ne poate conduce la un paradox. Adevăratului critic să-i cerem să aibă intuiţia naturii operei, chiar înşelîndu-se în privinţa valorii ei, sau, din contra, să i se permită a aprecia fals valoarea dacă însă • a ghicit bine natura operei? Nu ştiu. Mi-ar fi la îndemînă să afirm că exactitatea şi adevărul, natura şi valoarea trebuie să nu fie niciodată separate ca să posedăm garanţia adevăratei critici, dar, din nefericire, în realitate, şi încă pe la casele cele mai mari, ne întîlnim mai des cu erorile respective decît cu alianţa dintre perceperea justă a conţinutului'şi formei operei şi un gust infailibil al însemnătăţii ei artistice.

Citind eseurile lui Alexandru George, ne facem lesne o idee de importanţa, ca exactitatea (fineţea, nuanţa) să meargă la un loc cu adevărul. Acest adevăr nu e numaidecît unul strict critic, cum am indicat deja, sfera eseisticii autorului fiind mult mai cuprinzătoare. Aş menţiona, mai ales problemele psihologice şi morale prezentate în cartea lui Alexandru George. Ca şi în precedenta, autorul este bunăoară preocupat de a defini dragostea şi ajunge la concluzia că *„o dragoste neîmpărtăşită nu e dragoste",* mai mult, că *„atunci clndnu eşti iubit, nu iubeşti nici tu" (Despre* ***dragoste şi numai*** *despre dragoste).* Punctul lui de pornire este în duelul dintre Siegmund şi Sieglinde din actul întîi al ***Walkiriei*** lui Wagner. Eseul acesta ar merita să fie discutat pe larg, ceea ce nu-mi stă în putinţă acum. Mi-e cu atît mai greu s-o fac, cu cît am exprimat o idee contrară, comentînd basmul lui Andresen despre ***Mica Sirenă,*** ocazie cu care am spus că iubirea se hrăneşte din sine însăşi şi nu din reciprocitate. O altă temă este prostia, socotită de Alexandru George *,,un efect al încăpăţmării, al blocării voluntare a unui individ faţă de multitudinea realului"* ***(Despre*** *prostie).* Definiţia mi se pare demnă de a fi ţinută minte. Prostia ar fi o automutilare, mai curînd decît o infirmitate, pretinde eseistul cu mult temei, în măsura în care ea este o formă de inadecvare a minţii omului la complexitatea vieţii. Aş adăuga şi că, spre deosebire de inteligenţă, care e „influenţabilă", maleabilă (prin educaţie, cultură etc.), prostia nu ascultă decît de fudulia ei, căci se crede atotştiutoare, neperfectibilă şi mai presus de sugestii ce i-ar putea veni dinspre experienţă. Ca şi Alexandru Paleologu, autorul ***Petrecerilor cu gîndul*** e un adversar redutabil al acelor „ideii primite" de-a gata care compun zestrea cea mai de seamă a prostiei. Pretutindeni unde le identifică, le denunţă cu sarcasm şi cu haz, fără să se emoţioneze de prestigiul nici unui autor, în ***Soluţia finală*** el discută într-un spirit precis şi subtil cîteva fraze din ***Fragments d'un journal*** de M. Eliade, iar în ***Minunică*** polemizează cu C. Noica pe o problemă de limbă. Ca unul care nu se îmbată cu apă rece, Alexandru George este, aş putea spune, deseori „creditabil". Nu e deloc lesne să fii mai convingător decît el. L-am surprins rareori tîrît de un anumit **părţi pris,** riscant sau forţînd uşi deschise, cum se întîmplă în ***Descoperirea lui Radu Petrescu,*** un eseu care în 1973 ar fi sunat cu totul altfel decît în 1983 (data scrierii lui), cînd recunoaşterea valorii prozatorului nu numai că nu mai cere un efort apreciat, dar putem vorbi chiar de un fel de vogă a prozelor şi jurnalelor acestuia.

Eseurile, deşi par extrem de libere şi chiar capricioase în compoziţia lor, sînt de cele mai multe ori mici bijuterii de „strategie" artistică. Voi da un singur exemplu, nu ştiu dacă cel mai bun, dar în

orice caz cel mai frapant. ***Mai presus de latitudine şi altitudine*** începe cu o referire la Pascal şi cu o axiomă: *„...Fără un* ***ethos*** *obscur, ale cărui percepte nu le cunoaştem, dar al cărui mecanism îl presupunem in mod cert a exista, nu se poate realiza nimic pe lumea aceasta".* Urmează istorisirea unei conversaţii auzite într-un tramvai, între doi bărbaţi care veneau, probabil, judecînd după acordeoanele de la picioarele lor, de la o petrecere. Unul dintre ei relatează ce rol a jucat el într-un conflict familial, mediind între socru şi ginere. Curajul şi abilitatea acordeonistului îl determină pe eseist să-şi exprime certitudinea că dacă la Verona, pe vremea lui Romeo şi a Julietei, ar fi trăit un asemenea mediator, tragedia shakespeareană ar fi devenit o banală idilă. Ideea care-l conduce pe autor de aici mai departe, la Voltaire, este aceea că *„adoptarea cu consecvenţă a unui model sau stil de conduită înseamnă negreşit o etică",* indiferent dacă legea obştească o acceptă sau o condamnă. Prin exemplele ducelui de Richelieu şi al ducelui de Vendome, el încearcă să demonstreze faptul că *„omenirea pare a trăi pe mai multe nivele morale care îşi au sistemul, relieful propriu şi coordonatele de raportare"* şi că, mai ales, destinul nu ţine totdeauna cont de regulile de morală observate de membrii unei colectivităţi. Raporturile lui Voltaire (la care se revine) cu marchiza Châtelet dferă, cum să zic, încarnarea istorică a acestei din urmă constatări. Nu e greu de văzut ce inextricabil amestec de fapte cotidiene şi de elemente culturale se ţese în rîndurile acestui eseu, în care nu doar anecdota se simte bine lîngă reflecţia filosofică, dar şi acordeonistul din tramvai în compania lui Voltaire.

Ca să treci de la una la alta fără să-ţi frîngi gîtul, e nevoie, desigur, de mult umor. Alexandru George îl are, deşi pare deseori atît de solemn şi protocolar. Simpatiile şi idiosincraziile lui sînt absolut evidente şi, totuşi, numai de intoleranţă- nu poate fi vorba în aceste eseuri. Nu tocmai iubitor de relativităţi (care îmi amintesc de versul poetului: *„ şi ce se mai poate clnd totul se poate'"),* el ştie că omul şi sufletul lui sînt realităţi contradictorii şi că a te fixa într-o poziţie dogmatică, atunci cînd vrei să le explici, te poate face ridicol. Umorul lui Alexandru George este şi o formă de autoironie, o dovadă că puţin scepticism e întotdeauna necesar în aprecierea propriilor judecăţi morale, filosofice ori de alt fel. Incisiv şi tandru, sincer şi elocvent, ceremonios şi direct,"autorul ***Petrecerilor cu gîndul*** este un scriitor fermecător, erudit şi plin de idei.

(România literară, nr. 17, 1986)